

СИСТЕМСКО РИВАЛСТВО ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И НР КИНЕ И ПОЛОЖАЈ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Др Милан Игрутиновић¹

Анстракт: Однос Европске уније и држава чланица према НР Кини је вишеслојан и вишезначан, а још увек је центриран око међусобних економских односа. Последњих година до већег изражаја дошли су различити и супротстављени политички ставови, упркос начелном и обостраном пориву да се заједнички јача глобални мултилатерализам. Стратешки документи Уније и реторика њених политичких представника говоре о НР Кини не само као о партнеру него и као о економском конкуренту и системском ривалу. У првом делу текста анализираће се тај приступ Уније и појаснити позадина и аспекти таквог означавања, имајући у виду и шире глобалне процесе, уз посебан нагласак на текући негативни тренд односа у контексту напада Русије на Украјину. У другом делу ће се тумачити ефекти нарастајућих тензија у односима на простор Западног Балкана. На том подручју преплићу се динамика евроинтеграција те иницијатива „Појас и пут” и механизам Кина–ЦИЕЗ и све јаче економско присуство НР Кине током претходне деценије. Аутор указује на то да позиција Западног Балкана као подручја проширења Уније, али и као њеног првог суседства и објекта спољне политике и геополитичких амбиција, утиче на креирање слике о системском ривалству са НР Кином и ствара нови садржај у односима између Уније и држава са овог подручја.

Кључне речи: Европска унија, НР Кина, Западни Балкан, системско ривалство, економија, спољна политика.

Увод

Узајамни однос Европске уније и њених држава чланица и НР Кине је вишеслојан и вишезначан. Замах глобализације последњих деценија

¹ Научни сарадник, Институт за европске студије, Београд,
e-mail: milan.igrutinovic@ies.rs.

драматично је подигао друштвени производ Кине, тако да су данас она и ЕУ две од три највеће светске економије (поред САД), чврсто везане трговинским везама. Но њихови дугорочни економски трендови не иду у истом смеру: кинеска економија наставља снажном узлазном путањом и вероватно ће током ове деценије претећи америчку и по номиналном бруто друштвеном производу (по паритету куповне моћи ју је већ престигла). Релативно спори раст економије ЕУ говори у прилог компаративном опадању њене улоге на глобалном нивоу.

Ова економска дивергенција једна је од подлога све видљивијег и јаснијег политичког раскорака у којем се ЕУ и Кина налазе. Он долази након вишедеценијског позитивног тренда у укупним односима, који је, додуше, увек био видљивији у економској него у политичкој сфери. Две стране постале су свеобухватни стратешки партнери споразумом из 2003. године, када су им односи били „у сазревању“ и када су добијали „више стратешку“ ноту (Zhou 2017, 5), надограђујући раније уже трговинске односе новим облицима сарадње у науци, технолошком развоју и начелно сличним погледима на пожељност глобалног мира, стабилности и одрживог развоја. Мада су наредне године носиле развој односа у позитивном тону, остајале су бројне тачке међусобног спорења. У економској сфери Кина се углавном жалила на задржавање забране извоза оружја из ЕУ (која је уведена након гушења протеста у Кини 1989. године), непризнавањем статуса кинеске економије као тржишне, док је ЕУ критиковала кинеско непоштовање правила заштите интелектуалне својине и ограничавање приступа компанија из ЕУ унутрашњем кинеском тржишту. У политичкој сфери Брисел је често критиковао разне аспекте стања људских права у Кини и однос Пекинга према Тибету. Осећај неостварености свеобухватног партнерства, раст међусобне конкуренције насупрот сарадње, раст значаја спорних тачака у међусобним односима, почели су да доминирају сентиментима код релевантних политичких чинилаца (Zhou 2017, 10-11). Удар економске кризе у Европи након 2008. године, а поготово криза еврозоне приликом које је уплив кинеског капитала од 2010. деловао стабилизујуће, додатно су нагласили компаративни значај Кине за Европску унију.

Нова ера у односима фактички је отворена са почетком кинеске иницијативе „Појас и пут“ и њене глобалне промоције крајем 2013. године. Са значајним инвестиционим капиталом и вишком домаћих производних капацитета, Пекинг је осмислио замашни план улагања,

кредитирања и изградње углавном инфраструктурних пројеката, географски лоцираних од њених западних граница ка Европи, Африци и Блиском истоку (географски – Западној Азији), са сентименталном реминисценцијом на разне историјске верзије „Пута свиле“. Тиме је Кина показала завидну способност да јавну реторику до извесне мере преточи у реалност (Miskimmon and O’Loughlin 2020, 20). Фокусирана на одређене позитивне традиције односа са многим земљама Источне Европе још из хладног рата, те на пословне могућности, Кина је практично паралелно са тим развила механизам сарадње Кине и централно и источноевропских земаља (Кина–ЦИЕЗ), модел сарадње са низом земаља из тог подручја. Са уласком Грчке у тај клуб 2019. године број земаља се попео на 17, међутим са изласком Литваније половином 2021. клуб фактички поново окупља 16 европских земаља. Око 15,4 милијарди долара директних страних инвестиција дошло је из Кине у ове земље у периоду 2013–2019. године, већином у инфраструктурне и енергетске пројекте (Benvenuti et al. 2022, 159-160). Модел међудржавне сарадње, са кровним споразумима о стратешком партнерству између Кине и држава чланица ЕУ и оних које то нису, као доминантна форма сарадње, донекле се косо са преферираним моделима инвестиција и развоја у либералном моделу Уније. Поред тога, кинески фокус у тако структурисаној сарадњи на само један део Уније будио је подозрење да је Кина некако дели и разједињује и да жели да своју економску снагу користи заобилазећи Брисел.

Истовремено, 2013. године почели су преговори о свеобухватном инвестиционом споразуму између ЕУ и Кине. Централна тежња Брисела је била да колико је могуће изједначи тржишне услове по којима су пословале компаније из ЕУ у Кини са онима по којима су пословале кинеске компаније у ЕУ, уз потврду везаности обе стране у домену трговине за нормативне принципе Светске трговинске организације (СТО) (Egger 2021, 188-189). Поред тога, Брисел је желео да примора Кину да усвоји развијене стандарде радничких права (како би смањио шансу да дампиншким ценама од јефтиног рада одржава конкурентност своје привреде) и еколошке стандарде. Иако је потписан децембра 2020. године, споразум је остао нератификован услед политичких проблема као јасног сигнала погоршаних односа.

У позадини ових догађаја одигравали су се други релевантни процеси. Последице економске кризе у Европи након 2008. уздрмале су етаблиране политичке елите и ставиле под знак питања до тада уврежене економске политике. Велика Британија је пошла путем

изласка из ЕУ јуна 2016. године, а након неколико месеци на место председника САД ступио је Доналд Трамп (*Donald Trump*), политички аутсајдер који је под паролом „Америка на првом месту“ начео логику дотадашње америчке спољне и унутрашње политике, дерогирао значај традиционалних савезништава са европским земљама и појединим мерама санкција практично започео трговински рат против Кине. Истовремено, пандемија ковид 19, која је отпочела у кинеском граду Вухану децембра 2019, брзо се проширила на читав свет. Она је отворила питања отпорности друштва на шокове, стања здравственог система, међународне сарадње и солидарности, па и основа радних односа у савременом капитализму. Идеолошко заоштравање односа између САД под Бајденовом (*Joseph Biden*) администрацијом која инсистира на окупљању демократских земаља наспрам оних ауторитарних, међу које сврстава и Кину под председником Си Ђинпингом (*Xi Jinping*), има за сада делимичну, не и потпуну, подршку међу државама ЕУ (Zhao 2022, 171-173). Напад Русије на Украјину фебруара 2022. године, који је изазвао нове рунде санкција ЕУ и САД против Москве те глобалну политичку кампању за моралну, економску и војну подршку Украјини, додатно је утицао на захлађење односа између Пекинга и Брисела.

Даље у тексту настојаћемо да укажемо на кључне тачке на којима се гради текућа политика Европске уније према Кини, која има негативни тренд. Показаћемо да је он условљен нагомиланим незадовољством економским односима и појачан идеолошким садржајем у равни демократија–аутократија, те истаћи значај перцепције кинеског присуства на Западном Балкану за такав тренд. Посебну пажњу ћемо обратити на значај термина „системско ривалство“, који се од 2019. налази у званичним документима Европске уније и представља већ раширени појам који описује динамику односа ЕУ и Кине. На крају ћемо покушати да трасирамо даљи пут развоја односа, имајући у виду текући рат у Украјини.

Промене спољнополитичког дискурса и ставова Европске уније према Кини

На 16. самиту ЕУ–Кина новембра 2013. две стране обележиле су десетогодишњицу Споразума о свеобухватном стратешком партнерству и донеле Стратешку агенду за сарадњу до 2020. године. Агенда је била базирана на три тематске целине: мир и безбедност,

просперитет, одрживи развој и међудруштвена размена. Обе стране су се сагласиле да желе консолидацију стратешког партнерства заснованог на принципима једнакости, поштовања и поверења, уз разумевање да се глобални трендови ка мултиполаризму и економској глобализацији појачавају, да расте значај културних различитости и информационог друштва и да морају заједно радити ка томе да међународни поредак буде праведнији и равноправнији (EEAS 2013). За Унију је утврђивање ових политичких перспектива подразумевало и очекивање да ће Кина појачати рад на отварању свог тржишта за европске компаније те да ће бити продуктиван партнер у успостављању ширих, глобалних норми, чији би Унија била *spiritus movens*. У том смислу комесар за унутрашње тржиште ЕУ Мишел Барније (*Michel Barnier*) одржао је у јануару 2014. у Пекингу говор о економским односима две стране, у којем је подвукао значај поштовања међународних норми – имплицитно, обавеза и очекивања од Кине у смислу смањивања протекционизма, пружања реципрочно уједначеног приступа тржиштима, јачања радних права и еколошких стандарда (Barnier 2014). Подсетимо се да је дефинисање великих глобалних економских токова било тада у пуном јеку: преговори са САД о Трансатлантском трговинском и инвестиционом партнерству формално су започети у јулу 2013, преговори о Транспацифичком партнерству (чији ЕУ није била део, али је помно пратила регулативу и практичне последице споразума) полако су привођени крају, уз низ мањих билатералних преговора у току (Јапан, Канада итд.). Коначно, преговори Брисела и Пекинга о споразуму о инвестицијама такође су већ започели.

Нова Европска комисија под вођством Жан-Клода Јункера (*Jean-Claude Juncker*) од 2014. године дала је приоритет унутрашњој економској консолидацији Уније након главног таласа економске кризе (мада ће криза репрограма грчког дуга 2015. довести до озбиљних политичких и идеолошких последица). У том смислу она се начелно позитивно поставила према пројекту „Појаса и пута“. Кина је била прва земља ван ЕУ која се придружила Инвестиционом плану за Европу, замисли Јункерове комисије из лета 2015. године о улагању 315 милијарди евра кроз технолошки иновативне пројекте. Централни део кинеског учешћа обезбеђен је кроз Платформу повезаности ЕУ и Кине те кроз пројекте из домена развоја 5G технологија мобилних комуникација (European Commission 2015). Паралелно са тим, додуше, ЕУ је издала више декларација против неких политичких акција Пекинга, пре свега због судских процеса и затворских казни за

појединце, што је ЕУ доживљавала као политичке процесе, те је позивала на поштовање Универзалне декларације о људским правима (Benvenuti et al 2022, 130).

У Глобалној стратегији Европске уније из јуна 2016 (EEAS 2016), тексту који Европски савет никада није усвојио као формални документ, али је у суштини понудио коректну анализу међународних односа из угла ЕУ и назначио њене аспирације, Кини је дато запажено место. То је, с једне стране, значило попуњавање извесне празнине у стратешком наративу ЕУ, а с друге и превазилажење честих тежњи већих држава чланица Уније (Немачке и Француске пре свих, Велика Британија би се ту могла рачунати до одлуке о изласку из ЕУ јуна 2016) да за себе задрже одрешене руке у односима са Пекингом како би повећавали неке економске користи путем билатералних односа (Farnell and Crookes 2016, 225-226). У центру односа ЕУ према Кини нашла се владавина права: „ЕУ ће ангажовати Кину на основу поштовања владавине права, како у земљи тако и у иностранству”, наведено је у Глобалној стратегији (EEAS 2016, 37). Продубљивање трговинске размене било је пожељено, али уз „једнаке услове, одговарајућу заштиту права интелектуалне својине, већу сарадњу у врхунској технологији, и дијалог о економској реформи, људским правима и активностима у погледу климе” (EEAS 2016, 38). Истовремено, пратећи документ Европске комисије којим су дати елементи за нову стратегију односа према Кини (European Commission 2016) разрађивао је логику „принципијелног прагматизма” као кованице из Глобалне стратегије ЕУ, која је требало да дочара понашање ЕУ у међународним односима. У том документу односи ЕУ према Кини постављени су као реакција на нове трендове у кинеском позиционирању на светској сцени. У то можемо рачунати кинеску економску политику глобалне експанзије извоза, повезаност њеног растућег економског значаја са политичким, могуће унутрашње економске проблеме који би се могли и шире одразити, непостојање напретка у побољшавању улоге тржишних принципа. Реторички одговор ЕУ дат је у истом документу. У односима са Кином требало је користити нове могућности за јачање односа, ангажовати се с њом у процесу њених унутрашњих реформи (дакле Кина је била та која је требало да се мења и прилагођава), промовисати реципроцитет и иста правила за све тржишне учеснике, привести крају процес преговора о инвестиционом споразуму, у развоју дигиталних технологија инсистирати на отвореним апликацијама итд. (European Commission 2016, 2-3).

Ови ставови делом су били израз растућег незадовољства у Бриселу јер је очекивана трансформација Кине у класичну тржишну (и за ЕУ отворену) економију изостао, кинеска економска моћ се видљиво операционализовала на тлу Уније и мимо Брисела, а тачке политичких спорова су се умножавале (стање људских права у Кини, укључујући и питање ујгурског становништва у провинцији Синђанг, управа у Хонг Конгу, однос Кине према поморском праву у вези са спорним острвским поседима на ободу Јужног кинеског мора, те растући спорови САД и Кине који су утицали на перцепцију Кине у делу ЕУ). Унија је 2016. године поново одбила да призна Кини пуни статус тржишне економије при СТО-у, а потом је почела координисани рад на анализи и надзору над страним инвестицијама, како би се у коначници могла спречити продаја предузећа која су сматрана важним у безбедносном смислу (Zuokui 2021, 16-17).

Ову еволуцију ставова ЕУ треба посматрати и кроз призму „Брегзита“, будући да је одлука британских грађана на референдуму јуна 2016. године показала да је процес евроинтеграција реверзибилан и да стара крилатица „све ближа Унија“ (“ever closer union”) заправо нема упориште у реалности. Такође, неочекивани избор Доналда Трампа за председника САД новембра 2016. ставио је под знак питања уходане односе ЕУ и САД, а убрзо након тога Вашингтон је кренуо путем трговинског рата против Пекинга по неколико питања (извоз високих технологија, увоз кинеских пољопривредних производа итд.). Поврх тога, Трампова администрација је, слично Кини само са различитим предзнаком и аспирацијама, наговестила фрагментарни приступ Европи и Унији, јачајући своје безбедносне и економске везе на истоку и југоистоку Европе у циљу контрирања Русији, Кини, преиспитујући однос са Турском и тражећи нове форме утицаја на подручју источног Медитерана и северне Африке (Игрутиновић 2019). Поред тога, избегличка криза која је током 2015. и почетком 2016. године снажно уздрмала како систем граничне контроле, тако и друштвене темеље Европе, отварајући питање дугорочних односа према избеглицама и њихове евентуалне интеграције те питање бројних и разнородних кризних подручја на широком луку од атлантских обала Африке, преко Блиског истока до Средње Азије. Стога ову подлогу односа Уније са Кином треба разумети као негативни притисак на ЕУ, као мултиплекс кризе које круне њену економску и политичку моћ и доводе у питање до тада уврежене ставове, што је повратно утицало и на растуће незадовољство према

Кини која је имала снажан економски раст и умешно га повезивала са својим спољнополитичким амбицијама.

Сентименти унутар политичког врха ЕУ били су добро исказани у резолуцији Европског парламента из септембра 2018. о односу са Кином (European Parliament 2018). Подужи документ (преко 90 тачака) обраћа се како Кини, тако и извршним институцијама Уније, а упркос почетним позитивним општим местима заправо представља каталог жалби на стање односа и предлоге за реакцију Уније. Парламент је оценио да је економски и политички раст Кине током те деценије ставио на пробу постојеће међусобне обавезе две стране и позвао је Европски савет, Комисију и Европску службу за спољне послове да осигурају да се сарадња ЕУ и Кине темељи на владавини права, универзалности људских права, реципрочних економских односа и фер-плеја у економском надметању. Резолуција експлицитно наводи да би приступ ЕУ према Кини требало да буде део шире азијско-пацифичке слике, имајући у виду блиске односе Брисела са САД, Јапаном, Јужном Корејом, Аустралијом, Новим Зеландом и земљама ASEAN-а. Позване су земље чланице механизма Кина-ЦИЕЗ да раде тако да глас ЕУ остане јединствен те да више поведу рачуна о дугорочној логици инфраструктурних пројеката уговорених са Кином како се не би трговало дугорочним заједничким интересима ЕУ и држава чланица за краткорочни финансијски интерес само држава чланица.

Ова резолуција Европског парламента дала је подлогу за још јаснију промена тона и понашања ЕУ према Кини од 2019. године. У марту су Европска комисија и Високи представник за спољну и безбедносну политику објавили документ под називом „ЕУ – Кина – стратешки изгледи“, којим су дати анализа стања билатералних односа и очекивани тренд њиховог развоја (European Commission 2019). Документ је у уводном делу сумирао односе две стране на следећи начин: „Кина је, истовремено, у различитим политичким подручјима, партнер за сарадњу с којим ЕУ има блиско повезане циљеве, преговарачки партнер с ким ЕУ мора да нађе баланс интереса, економски конкурент који је у потрази за технолошким вођством, и системски ривал који промовише алтернативне моделе управљања“ (European Commission 2019, 1). Свакако је ознака „системски ривал“ била најзвучнија, будући да је то била најоштрија документарна јавна критичка оцена укупних односа до тада, и која је заправо постала лајтмотив укупних односа од тада. Као три циља деловања ЕУ у односу

са Кином наведени су: продубљивање ангажмана са Кином ради промоције заједничких интереса на глобалном нивоу, тражење уравнотеженијих и реципрочних основа економских односа, те адаптирање на променљиву економску стварност и јачања сопствених економских политика и индустријске базе. Ово последње повезано је са француско-немачким иницијативама за самосталнију индустријску политику ЕУ и омогућавање стварања „шампиона“, глобално јаких и препознатљивих фирми из ЕУ које би могли бити пандани доминантним америчким и све више и кинеским компанијама (Politico EU 2019).

Посветимо мало више пажње ознаци „системски ривал“. Систем је, очигледно, широк појам, но контекстуално можемо тврдити да он подразумева либерално-демократски политички поредак и тржишно засновану привреду, како унутар једне земље, тако и као доминантну идеолошку основу мултилатералних веза. У литератури постоји већ низ различитих анализа у којим секторима се развија ривалство Кине и Европске уније. У смислу квалитета политичког и економског управљања у односу на пандемију ковид 19, неки аутори виде наставак тренда разградње либералног поретка и даље кораке ка глобалном ресету и новом поретку суверених националних држава које теже мирољубивој коегзистенцији својих различитости (Dunford and Qi 2020). Још експлицитније, кинески развој из претходне деценије сугерише значај социјалистичког садржаја у кинеској политичкој економији и стога је очекивано што није дошло до пуног „уклапања“ Кине у постојеће (западне, либералне) економске оквире, будући да је такав унутрашњи развој условљавао и спољнополитичко понашање земље (McDonagh 2022). Други су, посебно у развоју дигиталних технологија и перципираном заостатку ЕУ на том пољу, у смислу одсуства глобално јаких компанија из ЕУ у сектору вештачке интелигенције, „big data“ и интернета ствари, видели главни аларм за ЕУ да дође на становиште да је Кина претиче на конкурентан начин (Gould 2021). Ако имамо у виду наставак иза ознаке „системски ривал“ у документу Комисије, да Кина промовише „алтернативне моделе управљања“, јасно је да се ривалство схвата врло широко. Но будући да је оваква динамика у суштини у врло раној фази, сада се не могу потпуно јасно дефинисати области и начини у којима ће ривалство постати доминантна карактеристика односа и где ће се тачно у пракси оцртавати „линије фронта“.

Кроз овај документ изражен је фокус Брисела на очувању међународног поретка заснованог на договореним правилима (уз критичку толеранцију према овој популарној самоодредници међународних чинилаца) и очувању мира и безбедности путем мултилатералних и регионалних форми сарадње, те да је на овом политичком пољу најочљивији процес дивергенције две стране. Из дефиниција међусобних односа (партнер за сарадњу, преговарачки партнер, економски конкурент, системски ривал) јасно је да нема једноставне црте која се провлачи кроз сва подручја контакта, нити се укупни односи могу у реалности једнозначно оцењивати.

Поред раније поменутих ширих оквира ових промена у ставу, можемо истаћи још три конкретнија потицаја за заоштравање реторике и односа од стране ЕУ. Прво и најважније, кинеска спољна политика је под председништвом Си Ђинпинга постала активнија и продорнија. Како смо истакли раније, спољна политика Кине је умешно користила брз економски развој и извозне (производне и финансијске) потенцијале земље, што јој је помогло и да тврђе заступа своје непосредне безбедносне интересе, попут милитаризације острвља у Јужном кинеском мору. Раст економске моћи Кине такође подразумева и то да њена унутрашња економска динамика постаје глобално релевантно питање и да други региони могу трпети економске последице интерних кинеских економских процеса, што се показало током пандемије ковид 19 када су проблеми у транспорту кинеских производа доводили до несташица или великог поскупљења цена појединих производа на глобалном нивоу. Поврх тога, развој у домену информационих технологија, који је обележила и иновативност и развој сопствених брендова – *Хуавеи* (Huawei), *Шаоми* (Xiaomi), *Тенсент* (Tencent) итд. – али и учестале оптужбе за сајбер криминал и шпијунажу, те нове индустријске политике у тој области (попут *Made in China 2025*), утицали су на то да се овај сектор кинеске привреде на Западу посматра са посебним подозрењем (Chen and Gao 2021, 201-202; Станковић 2022, 44; Zhao 2022; Stanojević 2021).

Попут других области спољне политике Европске уније, које нису правно утемељене ни обавезујуће већ су плод политичких договора држава чланица које за себе задржавају значајан маневарски простор, ни ставови према Кини нису у пракси никад били заиста јединствени. Немачка је дуго водила политику подршке извозно оријентисаној индустрији, укључујући и постепени извоз технологије и знања у Кину, ширећи притом свој приступ брзо растућем кинеском тржишту.

Но кинеске индустријске политике које су средином прошле деценије ставиле нагласак на домицилни развој потпомогнут аквизицијама западних компанија из домена високих технологија (у Немачкој је продаја угледне компаније КУКА (KUKA) из области роботике и индустријске аутоматике кинеској *Мидеи* (Midea) 2016. године изазвала посебну пажњу) у Берлину су схваћене као порука да се немачка индустријска предност убрзано смањује. За разлику од Немачке, Француска није имала толико важан ослонац на кинеско тржиште и њени односи са Кином били су више везани за спољнополитичку сферу. Како се француска очекивања о померању Кине у либерално-демократском правцу нису испунила, Париз је последњих година почео гласније да заступа утврђивање јединствене политике ЕУ према Кини са јаким нагласком на нормативни и идеолошки садржај (Jones 2021, 917). Од већих земаља ЕУ можда је случај Италије најинтересантнији. Током посете Си Ђинпинга Риму марта 2019. године потписан је меморандум о приступању Италије пројекту „Појас и пут“, чиме је Италија постала прва земља Г7 која је то урадила. Но коалициона влада Покрета 5 звездица и Лиге је на септембарским изборима 2019. проширена кад је у њу ушла Демократска партија и италијански курс се осетно променио у фебруару 2021. са избором Марија Драгија (*Mario Draghi*) за премијера. Он је убрзо блокирао неколико покушаја кинеских компанија да купе италијанске компаније – миланског произвођача електронике ЛПЕ (Lpe) те произвођача камиона *Ивеко* (Iveco), уз дозволу само врло ограничене употребе *Хуавеије* 5G опреме у италијанској филијали *Водафона* (Vodafone). Ефективно, Драги је умањио значај италијанског меморандума о приступању „Појасу и путу“ и скренуо Италију са путање ширег билатералног развоја односа са Кином (Hong 2021). Динамика унутрашњих партијских односа била је видљива и код одлуке Литваније марта 2021. године да напусти механизам Кина-ЦИЕЗ (у који је 2019. године ушла Грчка). Литванска влада је потом подигла односе са Тајваном на виши политички ниво и дозволила отварање његовог представништва под тим именом у Виљнусу. Кина је одговорила обарањем нивоа дипломатских односа (на ранг отправника послова) и увођењем економских рестрикција на литвански извоз хране у Кину, као и на теретни железнички саобраћај (The Guardian 2021). Овај спор у значајној мери оптерећује укупне односе ЕУ и Кине и једна је од тема на којој Унија инсистира у дијалогу са Кином, укључујући и последњи самит на врху (2022).

Ако је постизање Свеобухватног инвестиционог споразума крајем 2020. године требало да понуди позитивни потисак односима ЕУ и Кине у тренутку када је долазило до транзиције власти у САД и док ЕУ није желела да јој се нова америчка администрација директно меша у закључење споразума (Игрутиновић 2021, 32), убрзо се десило потпуно супротно. Брисел је крајем марта 2022. одлучио да уведе санкције према неколицини кинеских званичника, формално због кршења људских права Ујгура у провинцији Синђанг, а све као део ширег пакета санкција према званичницима из низа земаља. Пекинг је убрзо одговорио контрасанкцијама према појединим посланицима Европског парламента (углавном заговорницима антикинеских ставова), те групи научника и активиста који су јавно нападали кинеску политику. Све се то дешавало док је инвестициони споразум чекао ратификацију у Европском парламенту, до које до данас није дошло. То је довело и до отказивања редовног, 23. билатералног самита на врху, који је померен за 2022. годину, али, видећемо, није донео помаке у смеру решавања отворених питања.

Присуство Кине на Западном Балкану – прављење „тројанског коња“?

Значајан раст кинеског политичког и економског присуства на Западном Балкану треба везати за појаву иницијативе „Појас и пут“, мада је на билатералном плану било одређених резултата и пре тога (нпр. стратешко партнерство са Србијом датира из 2009, а први релевантан инфраструктурни пројекат, типичан за потоњи „Појас и пут“, Пупинов мост, започет је 2011. године). Кинеске инвестиције у регион Западног Балкана пре 2014. биле су ретке, свега око 2,6% инвестиција у односу на збирне инвестиције у 16 земаља Европе које су чиниле механизам Кина–ЦИЕЗ (Филиповић и Игњатовић 2021, 80). До 2020. године Кина је одобрила око 14 милијарди долара кредита земљама региона, од чега је Србија повукла око 60% (Markovic Khaze and Wang 2021, 238) и неспорно је најважнији кинески економски и политички партнер у региону. Од 2017. године може се пратити узлет војних односа Србије и Кине, што је новина у кинеском приступу европском континенту. Комбинацијом значајних донација Министарству одбране, повољним политичким околностима, интереса Војске Србије за наоружањем и опремом и комерцијалних интереса војне индустрије, Кина се позиционирала као значајан снабдевач овом робом (Траиловић 2020, 132–136). Ту посебно треба

истаћи технолошке искораке који су направљени опремањем Војске Србије беспилотним летелицама ЦХ-92А и системом ПВО средњег и дугог домета ФК-3.

У периоду спорог опоравка од економске кризе након 2008. године кинески приступ директног договарања и релативно повољни услови финансирања пројеката доживљени су као повољни и потребни стимуланс за привреду оптерећене високим стопама незапослености и структурним консолидацијама јавних финансија. Извесно је да су кинеске државне компаније доминантни фактори економског продора Кине, док су приватне компаније – попут *Меи-те* (Mei-Ta) и *Шангдонг Линглонга* (Shangdong Linglong) – далеко иза у бројности и новчаној снази (Zakić 2020, 65–66). Фабрика ауто-делова *Минт* (Minth) у 2022. години отвара и другу фабрику у Србији (*Danas* 2022), а њена улога у индустрији електричних аутомобила нуди и шире развојне шансе. Шангајска нафтна компанија *Гео-Џејд* (Geo-Jade Petroleum) је куповином канадске нафтне компаније *Банкерс* (Bankers Petroleum) 2016. године стекла и права на развој и управљање нафтним пољем Патос-Маринца, кардинално важним за прераду нафте у Албанији (ECFR 2022). Подсетимо и да је кинески *Зиџин* (Zijin Mining Group Co. Ltd.) куповином канадске компаније *Невсун* (Nevsun Resources Ltd) крајем 2018. године постао власник права на експлоатацију бакра у налазишту Чукару Пеки, паралелно са куповином *РТБ-а Бор*. У Босни и Херцеговини посебно се издвајају кредити за развој енергетике. Иако је пројекат изградње блока 7 Термоелектране Тузла путем кинеских кредита (око 1 милијарде долара) и уз учешће америчких и европских фирми застао, изградња ТЕ Станари 2016. године кроз механизам Кина-ЦИЕЗ се може сматрати успешним и ефикасним пројектом. Од 2017. године кинеска компанија АВИЦ-ЕНГ (China National Aero-Technology International Engineering Corporation – AVIC-ENG) је главни партнер за развој хидроелектране Бук Бијела на Дрини, чија је изградња започета 2021, мада је тај пројекат остао споран услед правних и политичких спорова Београда, Сарајева и Подгорице (РТПС 2022). Улагање око 130 милиона евра у ветро-парк Ивовик (ECFR 2022) може се показати као одмак кинеске индустрије и локалних партнера од енергетике на бази фосилних горива и, заправо, као сегмент у еколошкој транзицији и БиХ, и региона.

Међутим, у пракси развијени модел директне погодбе између државних администрације или државних компанија, мимо тендерске процедуре, нетранспарентни уговори, измештање арбитражног

поступка пред кинеске судове (Филиповић и Игњатовић 2021, 83), често су били мета критика јер су у суштини ишли насупротив праксама које су очекиване од кандидата за чланство у ЕУ и уграђене у преговарачке оквиру (IISS 2020, 4). Овом логиком водио се и некадашњи комесар за проширење ЕУ Јоханес Хан (*Johannes Hahn*) када је изјавио да би земље Западног Балкана могле бити „тројански коњи“ Кине у Унији, јер би након чланства, а због солидних веза са Кином, могле водити политику повољну по интересе Пекинга (РТС 2018). Формални проблем са том изјавом је био у томе што су и први кандидати за чланство, Србија и Црна Гора, повећи број година далеко од чланства у ЕУ. Но устврдићемо да је та изјава била више последица већ видљивих унутрашњих подела у ЕУ по питању конкретних мера против Кине, а далеко мање брига за некакву будућу позицију било које земље Западног Балкана. Грчка је јуна 2017. године блокирала усвајање критичке изјаве ЕУ о стању људских права у Кини (Reuters 2017), а једино рационално објашњење за то је значајан уплив кинеског новца у лучке и транспортне капацитете Грчке, само две године након последње кризе јавног дуга у тој земљи. Касније су Мађарска и Италија у неколико наврата наступале са позиција незамерања Кини у интерним усаглашавањима политике ЕУ према Кини (IISS 2020, 4). У исто време – почетак 2018. године – хрватска влада обелоданила је да ће Пељешки мост у Хрватској градити кинеска фирма CRBC (China Road and Bridge Corporation), након што су већинска средства за градњу (око 360 милиона) обезбеђена од Европске уније (Zuokui 2021, 13). С друге стране, изградњу дела ауто-пута кроз Црну Гору финансирао је кредитом кинеска Ексим банка, а исти CRBC је био главни извођач радова. Висока цена кредита, близу милијарду евра, значајно је оптеретила буџет Црне Горе, поготово у условима смањених прихода током пандемије. Потпредседник црногорске владе је марта 2021. године од посланика спољнополитичког комитета Европског парламента тражио помоћ у отплати кинеског кредита, циљајући на формално опредељење Црне Горе ка ЕУ и чланство у НАТО-у и то да је пројекат започела претходна влада без валидних студија изводљивости (Euractiv 2021).

Мало пре тог наступа група посланика Европског парламента, њих 26, упутила је отворено писмо о кинеским економским активностима у Србији, наводећи лош еколошки резултат инвестиција у смедеревску Железару, где загађења ваздуха далеко превазилазе дозвољене границе. Тражили су од комесара за проширење да подсети српске власти да су дужне да поштују националне прописе у том смилу.

Парламентарци су навели да су такве кинеске инвестиције симбол раста кинеског утицаја у Србији и на другим местима, да су нетранспарентне, неодрживе на дуги рок и да могу имати коруптивни утицај на институције (Emerging Europe 2021). То писмо поклопило се са почетком кампање вакцинације у Србији против ковида 19 донираним кинеским вакцинама.

Током лета 2021. Брисел је осмислио економски пакет за земље Западног Балкана којим би парирао продору Кине. То је део ширег замаха акција које се покушавају договорити на нивоу земаља Г7, којима је јасно да морају понудити опипљиве економске алтернативе кинеском новцу и способности градње (Politico EU 2021). На самиту Европска унија – Западни Балкан октобра 2021. промовисан је Економски и инвестициони план (ЕИП), који би у наредних седам година (паралелно са текућим буџетским циклусом ЕУ) могао да донесе око 30 милијарди евра повољних кредита (око 9 милијарди) и инвестиција (око 20 милијарди) (Danas 2021). Циљ плана је да помогне региону у процесима зелене и дигиталне транзиције, спровођење реформи у склопу процеса преговора о чланству и припрему регионалних економија за приступ јединственом тржишту ЕУ. Тиме се на неки начин признаје да се – ако се однос са Кином схвата конкурентно, ривалски – и на простору Европе мора бити активно ангажован и да раст тог ангажмана у региону Западног Балкана кореспондира са укупном негативнијом перцепцијом односа са Кином.

Напад Русије на Украјину – даљи раскорак Брисела и Пекинга

Осам година након почетка ратног сукоба у Донбасу и руске анексије Крима, Русија је 24. фебруара 2022. покренула војни напад на Украјину, признавши притом независност побуњених Доњецке Народне Републике и Луганске Народне Републике. Уследио је брзи колапс политичких и економских односа САД, Европске уније, већине земаља чланица НАТО-а (све осим Турске), осталих европских земаља осим Белорусије, Србије и Молдавије, потом Јапана, Јужне Кореје, Аустралије и неколико других земаља путем вишестраних санкција Русији. Осим декларативне осуде на нивоу УН и других међународних форума, велика већина земаља остала је суздржана по питању овог конфликта и није се упустила у практичне кораке против Русије. Кина је једна од таквих земаља. У првим званичним реакцијама Пекинг је истакао да „Кина није желела да види рат“ те да је „заузела одговоран

став и убеђује све стране да не ескалирају тензије нити да подстичу рат", додајући да су „они који прате америчко вођство у подстицању конфликта а потом оптуживања за њега неког другог, заиста неодговорни". Такође, као важан елемент кризе и рата истицано је ширење НАТО-а на исток Европе, као форма гурања Русије уза зид, при чему она више није имала другог избора до овога (CNN 2022). Овај последњи фактор се нипошто не сме занемарити пошто је перцепција једностране америчке моћи након краја хладног рата позитивно утицала на зближавање Русије и Кине последње три деценије (Лађевац 2021, 127-132), до прогресивног раста економских односа и ширења подручја сарадње у сфери политике и безбедности. Одређени ресентиман према САД био је присутан и у заједничкој изјави председника две земље. Они су почетком фебруара, уз отварање Зимских олимпијских игара у Пекингу, потписали заједничку изјаву која је показала до сада највећи степен усаглашености њихових погледа на међународне односе. Заштита суверенитета је основа тих погледа, као и борба против страног утицаја и тзв. обојених револуција (као вида обарања власти уз спољну помоћ), док је нагласак дат и противљењу затвореним војним блоковима у азијско-пацифичком региону и експанзији и политици НАТО-а (Политика 2022).

Овде се треба подсетити да је паралелно са погоршањем односа ЕУ и Кине протеклих година дошло и до (првенствено) реторичког заостравања односа између Кине и НАТО-а. Имајући у виду готово истоветно чланство, није зачуђујуће да се слична динамика одиграва и на нивоу НАТО-а. Након декларације са НАТО самита у Лондону децембра 2019. године о томе да растући кинески утицај представља истовремено и шансу и изазов, декларација из Брисела јуна 2021. врло експлицитно каже да је Кина „дестабилизујућа снага и системски изазов, чије је деловање претња међународном поретку заснованом на правилима" (Kaim and Stanzel 2022). Иако је јасно да подручје деловања НАТО-а суштински укључује само Европу, НАТО има намеру да шири односе са вољним партнерима на Индо-Пацифику. У новом стратешком документу савеза (НАТО 2022, 5) наводе се замерке Кини (малициозне хибридне и сајбер операције, поткопавање међународног поретка итд.), уз оцену да „продубљено стратешко партнерство између Русије и Кине и њихови узајамно подржани кораци ка слабљењу међународног поретка заснованог на правилима иде насупрот наших вредности и интереса". Учестала путовања у Јужно кинеско море војних бродова неколицине већих ратних морнарица европских

земаља, пре свега Британије и Француске, сведоче о томе да неће бити лако искључити ни војну компоненту нарастајућег политичког сукоба.

С почетком рата Брисел је видео Пекинг као могућег кључног посредника и преговарача између Москве и Кијева, али је Пекинг то одбио. Кинеско позиционирање спрема руског напада на Украјину је делом узроковано паралелизмом који Пекинг уочава између проширења НАТО-а на исток Европе и америчке дипломатске активности да успостави систем савезништава на Пацифику против Кине. Ту се првенствено мисли на Квадрилатерални безбедносни дијалог (САД, Јапан, Индија и Аустралија), чији је рад обновљен 2017. године, те АУКУС (савезништво Аустралије, Велике Британије и САД у погледу изградње нуклеарних подморница за аустралијску ратну морнарицу). Притом, квадрилатерални дијалог је тренутно у кризи услед тога што се Индија по питању рата у Украјини држи много сличније Кини (без санкција, одржавање политичких и економски опортуних веза), док је формирање АУКУС-а у јесен 2021. године пратило поништавање француског споразума са Аустралијом о изградњи конвенционалних подморница, што је изазвало вишемесечну кризу у француско-америчким односима. А та криза је фактички дезавуисала истовремено донету стратегију ЕУ за Индо-Пацифик (Игрутиновић 2021, 38–39). Даље, Пекинг сматра да Унија није довољно зависна од САД и да је донекле несвесна спољног доживљаја блоковске везе између Брисела и Вашингтона. Тако процес покушаја спутавања Кине на Индо-Пацифику прати процес смањења реалне аутономије Уније у односу на Вашингтон (Chen 2022).

Хладноћа у односима са ЕУ видела се приликом виртуелног билатералног самита почетком априла 2022. године. „Разговор глувих“, како га је лаконски описао Ђозеп Борел (Josep Borrell, потпредседник Европске комисије и високи представник за спољну и безбедносну политику) вођен је тако да кинеска страна углавном није желела да се бави ратом у Украјини, већ да се фокусира на позитивније аспекте односа (Sarkar 2022). Европски званичници одбијају дубљи ангажман са кинеским званичницима на тим основама и упозоравају да би практична помоћ Пекинга Москви у сврхе рата са собом носила значајне економске последице. Пекинг са своје стране тврди да рат у Украјини није толико доминантна тема и да ће наставити нормалне економске односе са Русијом. Једини опипљиви исход самита је договор о наставку билатералног дијалога о људским правима и припрема секторских састанака на нивоу комесара и министара (Stec 2022).

Закључак

Можда је посве тачан коментар да Кина има стратегију за Европску унију, док Европска унија нема стратегију за Кину (Jones 2021, 915). Опет, при тако крупним речима морамо се подсетити да је Кина држава, а ЕУ скуп држава са одређеном надградњом у којој постоје добро познати проблеми формалних надлежности, већинских или консензуалних договора, усклађивања националних интереса, па и демократских тековина попут смена власти и мењања спољнополитичких курсева. Но посматрајући збирну спољну политику Уније са државама чланицама, могли смо релативно прецизно да уочимо кључне тачке и логику погоршања односа према Кини. За Европску унију је у овом периоду кључно да одржава јединствен наступ према Кини и да у контексту тих односа гради ширу мрежу савезништава (EEAS 2022).

Ради се о спором схватању Уније да Кина више није објекат нормативног деловања ЕУ (и САД) и да са развојем економских веза она неће постати слична либерално-демократска држава, већ да је самосвојан глобални стуб моћи са свим атрибутима – економским, спољнополитичким, војним, културним итд. – који јој могу припадати. Истовремено је развијена осетљивост на одређене регионалне успехе економско-политичке спреге кинеске дипломатије и великих и извозно оријентисаних предузећа у Источној и Југоисточној Европи. У том контексту је Западни Балкан релевантан зато што се доживљава као простор недовршене интеграције у ЕУ у коме је Унија (и на свој начин САД) главни актер и центрипетална сила. У таквој поставци ствари остале значајније земље доживљене су као „треће земље” у „дворишту” Европске уније, где је Западни Балкан истовремено објекат интеграција, тј. проширења Уније и подручје класичне спољне политике и надметања великих сила.

Било би превише рећи да се налазимо у преломном тренутку у коме се редифинишу односи две стране, будући да се ради о продуженом и нелинеарном процесу чији је исход за сада тешко наслутити. Чини се да Пекинг оклева да иновира свој приступ Европској унији и да верује да је још могуће извући позитивне резултате на неким од поља од заједничког интереса. Европска унија је, са друге стране, показала спремност да низ спорних тема држи стално отвореним, мада је нејасно какав напредак она очекује нити који је тачно замисливи пут напред за обе стране.

Ако посматрамо билатералне односе ЕУ и Кине изоловано од ширег међународног контекста, лако бисмо дошли до закључка да се може очекивати њихово погоршање. Но непосредне и видљиве економске последице пандемије ковид 19 и руског напада на Украјину – високе стопе инфлације, хронични недостатак уз високе цене доступних енергената – можда пре говоре у прилог нешто обазривијег постављања Уније према Кини у наредном периоду. Рат у Украјини је сасвим јасно безбедносна и економска криза првог ранга на европском континенту, а упитан је капацитет Европске уније да додатно и једнострано, вођена логиком системског ривалства, отвара нова поља непријатељства, упркос јавном захлађењу односа две стране последњих месеци. Кина и ЕУ су у датим околностима још увек потребни једно другом, минимално зарад очувања постојећих нивоа економске повезаности и глобалних ланаца снабдевања.

Библиографија

- Barnier, Michel. 2014. "China and the EU – partners in reform", Speech, Development Research Centre, Beijing, 7 January 2014. Accessed 5 July 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_14_3.
- Benvenuti, Andrea, Chien-Peng Chung, Nicholas Khoo and Andrew T. H. Than. 2022. *China's Foreign Policy: The Emergence of a Great Power*. New York: Routledge.
- Gould, Robert. 2021. "EU and AI: EU Identity and 'Systemic Rivalry'". Carleton Centre for European Studies. Accessed 11 August 2022, <https://carleton.ca/ces/wp-content/uploads/Commentary-EU-and-AI-by-Robert-Gould-Carleton-University-Feb-2021-1.pdf>.
- Danas. 2021. „Usvojena deklaracija na samitu EU-Zapadni Balkan”, 6. oktobar. Pristupljeno 20. jula 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/usvojena-deklaracija-na-samitu-eu-zapadni-balkan/>.
- Danas. 2022. „Kineski Mint u Šapcu počeo izgradnju drugog pogona”, 10. Mart. Pristupljeno 13. avgusta 2022. <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/kineski-mint-u-sapcu-poceo-izgradnju-drugog-pogona/>.
- Dunford, Michael and Bing Qi. 2020. "Global reset: COVID-19, systemic rivalry and the global order". *Research in Globalization*, 2: 1-12.
- Egger, Peter H. 2021. "Putting the China-EU comprehensive agreement on investment in context". *China Economic Journal* 14(2): 187-199.

- Emerging Europe. 2021. "MEPs concerned over increasing Chinese influence in Serbia", 20 January. Accessed 18 July 2022, <https://emerging-europe.com/news/meps-concerned-over-increasing-chinese-influence-in-serbia/>.
- Euractiv. 2021. "Montenegro asks EU for help against China", 29 March. Accessed 20 July 2022, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/montenegro-asks-eu-for-help-against-china/.
- Euronews. 2021. "EU agrees first sanctions on China in more than 30 years", 22 March. Accessed 21 July 2022, <https://www.euronews.com/my-europe/2021/03/22/eu-foreign-ministers-to-discuss-sanctions-on-china-and-myanmar>.
- European External Action Service [EEAS]. 2016. "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy", Accessed 10 July 2022. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf.
- European External Action Service [EEAS]. 2022. "A Strategic Compass for Security and Defence", Accessed 10 July 2022. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategiccompass_en3_web.pdf.
- European Parliament. 2018. "Resolution of 12 September 2018 on the state of EU-China relations". Accessed 19 July 2022, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0343_EN.html.
- European Commission. 2015. "Investment Plan for Europe goes global: China announces its contribution to #investEU", 28 September 2015. Accessed 10. July 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5723.
- European Commission. 2016. "Elements for a new EU strategy on China", Brussels, 22.6.2016
- JOIN(2016) 30 final. Accessed 12 July 2022, https://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/joint_communication_to_the_european_parliament_and_the_council_-_elements_for_a_new_eu_strategy_on_china.pdf.
- European Commissio. 2019. "EU-China - A Strategic Outlook", JOIN(2019) 5, Strasbourg (March 12). Accessed 15. July 2022, <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>.

- European Council on Foreign Relations [ECFR]. 2022. "Mapping China's Rise in the Western Balkans". Accessed 11 August 2022, <https://ecfr.eu/special/china-balkans/>.
- Zakić, Katarina. 2020. "The Results and Risks of China's Belt and Road Investment Projects in Serbia". *The Review of International Affairs* LXXI(1180): 45-71.
- Zuokui, Liu. 2021. „Saradnja Kine i zemalja CIE' u toku velikih promena". *Međunarodna politika*, LXXII(1181): 5-22.
- Zhao, Suisheng. 2022. "The US-China Rivalry in the Emerging Bipolar World: Hostility, Alignment, and Power Balance", *Journal of Contemporary China*, 31(134): 169-185.
- Zhou, Hong. 2017. "An Overview of the China-EU Strategic Partnership (2003-2013)". In: *China-EU Relations: Reassessing the China-EU Comprehensive Strategic Partnership*, edited by Hong Zhou, 3-31. Singapore: Springer.
- Игрутиновић, Милан. 2019. „Регионални приступ Трампове администрација Европи: санитарни кордон ка истоку и југоистоку?". У: *Контроверзе спољне политике САД и међународних односа у Трамповој ери*, уредили Владимир Трапара и Александар Јазић, 89-107. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Игрутиновић, Милан. 2021. "European Union's Quest for Strategic Autonomy and Biden's Foreign Policy". *Политика националне безбедности* 21(2): 29-44.
- International Institute for Strategic Studies [IISS]. 2020. "China's investments in the Western Balkans". *Strategic Comments* 26(10).
- Jones, Catherine. 2021. "Understanding the Belt and Road Initiative in EU-China relations". *Journal of European Integration* 43(7): 915-921.
- Kaim, Markus and Angela Stanzel. 2022. "The Rise of China and NATO's New Strategic Concept". *NDC Policy Brief* 4.
- Лађевац, Ивона. 2021. *Кина и Русија – quo vadis?* Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Markovic Khaze, Nina and Xiwen Wang. 2021. "Is China's rising influence in the Western Balkans a threat to European integration?", *Journal of Contemporary European Studies* 29(2): 234-250.
- Miskimmon, Alister, and Ben O'Loughlin. 2020. "The EU's Struggle for a Strategic Narrative on China". In: *One Belt, One Road, One Story? Towards*

- an EU-China Strategic Narrative*, edited by Alister Miskimmon, Ben O'Loughlin and Jinghan Zeng, 19-44. Palgrave Macmillan.
- McDonagh, Naoise. 2022. "China's socialist market economy and systemic rivalry in the multilateral trade order". *Australian Journal of International Affairs* 0: 1-22.
- NATO. 2022. NATO's Strategic Concept, 29 June. Accessed 14 July 2022, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf.
- Политика. 2022. „Заједничка изјава Путина и Сија: Против 'обојених револуција' и ширења НАТО-а", 4. фебруар. Приступљено 19. јула 2022, <https://www.politika.rs/scc/clanak/498758/Zajednicka-izjava-Putina-i-Sija-Protiv-obojenih-revolucija-i-sirenja-NATO-a>.
- Politico EU. 2019. "EU slams China as 'systemic rival' as trade tension rises", 12 March. Accessed 10. July 2022, <https://www.politico.eu/article/eu-slams-china-as-systemic-rival-as-trade-tension-rises/>.
- Politico EU. 2021. "EU starts work on rival to China's Belt and Road Initiative", 6 July. Accessed 12 June 2022. <https://www.politico.eu/article/eu-starts-work-on-rival-to-chinas-belt-and-road-project-network/>.
- Reuters. 2017. "Greece blocks EU statement on China human rights at U.N." 18 June, Accessed 10 July 2022, <https://www.reuters.com/article/us-eu-un-rights-idUSKBN1990FP>.
- РТРС. 2022. „Србија, БиХ и Црна Гора да се договоре о хидроелектрани Бук Бијела", 29. јун. Приступљено 13. августа 2022, <https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=478422>.
- РТС. 2018. „Хан: Кина прави 'тројанске коње' од земаља Западног Балкана", 27 јул, приступљено 11. јула 2022, <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3213806/han-kina-pravi-trojanske-konje-od-zemalja-zapadnog-balkana.html>.
- Sarkar, Suddeshna. 2022. "A Tone-Deaf Approach". *China Today*, 10 May. Accessed 10 June. http://www.chinatoday.com.cn/ctenglish/2018/commentaries/202205/t20220510_800292817.html.
- Станковић, Невена. 2022. „Будућност односа европске уније и народне Републике Кине – могући сценарији". *Међународна политика* LXXIII(1184): 33-60.
- Stanojević, Nataša. 2021. "The Rise of European Protectionism". In: *Europe in Changes: The Old Continent at a New Crossroads*, edited by Katarina

- Zakić and Birgül Demirtaş, 407-424. Institute of International Politics and Economics and Faculty of Security Studies at the University of Belgrade, Belgrade.
- Stec, Grzegorz. 2022. "EU-China summits: From cooperation to damage control". MERICS, 11 April. Accessed 3 June 2022. <https://merics.org/en/short-analysis/eu-china-summits-cooperation-damage-control>.
- Траиловић, Драган. 2020. „Војна и безбедносна сарадња Кине и Србије: показатељ нове улоге Кине у Европи”. *Политика националне безбедности* 18(1): 125-145.
- The Guardian. 2021. "China downgrades diplomatic relations with Lithuania over Taiwan row", November 21. Accessed 19 July 2022, <https://www.theguardian.com/world/2021/nov/21/china-downgrades-diplomatic-relations-with-lithuania-over-taiwan-row>.
- Farnell, John and Paul Irwin Crookes. 2016. *The Politics of EU-China Economic Relations: An Uneasy Partnership*. London: Palgrave Macmillan.
- Филиповић, Сања, Јелена Игњатовић. 2021. „Кинеске инвестиције у Централно-источној Европи и Западном Балкану”. *Култура полиса* XVIII(45): стр. 73-86.
- Hong, Xixi. 2021. "Italy Changes Track: From the Belt and Road to (Re)Alignment with Washington". IAI Commentaries 21. Accessed 18 July 2022, <https://www.iai.it/sites/default/files/iaicom2162.pdf>.
- CNN. 2022. "As war breaks out in Europe, China blames the US", February 25. Accessed 29 June 2022, <https://edition.cnn.com/2022/02/25/china/china-reaction-ukraine-russia-intl-hnk-mic/index.html>.
- Chen, Xuechen and Xinchuchu Gao. 2022. "Analysing the EU's collective securitisation moves towards China". *Asia Europe Journal* 20: 195-216.

SYSTEMIC RIVALRY OF THE EUROPEAN UNION AND PR CHINA AND THE POSITION OF THE WESTERN BALKANS

Abstract: The relation of the European Union and its member states towards PR China is multi-layered and ambiguous and is still centred on mutual economic relations. Over the last several years, different and opposite political positions came to the fore despite the fundamental and common impulse to jointly strengthen global multilateralism. Union's strategic documents and the rhetoric of its political representatives speak about PR China not only as a partner but as an economic competitor and a systemic rival. In the first part of the text, we will analyse this approach by the Union and explain the background and the aspects of such labelling, having in mind wider global processes, with particular emphasis on the current negative trend of relationships in the context of Russia's attack on Ukraine. In the second part, we will try to interpret the effects of the rising tensions in relations with the Western Balkans region. In that region, the dynamics of Euro-integration intertwine with the Belt and Road Initiative and China-CEEC Mechanism, and the ever-stronger economic presence of PR China in the last decade. The author shows that the position of the Western Balkans as an area of Union's enlargement but also as its immediate neighbourhood and the object of its foreign policy and geopolitical ambitions, effects the creation of an image of systemic rivalry with PR China and that it creates a new content in relations between Union and states from this region.

Keywords: European Union, PR China, Western Balkans, systemic rivalry, economy, foreign policy.